

GRÓF SZÉCHENYI FERENCZ LEVELEZÉSE KÖNYVTÁRI ÜGYEKBEN. *

Közli: DR. SEBESTYÉN GYULA.

A nemzeti ébredés nagy korszakában fajunk vágyainak és eszméinek két Széchenyi-sarj adott leghívebb és legméltóbb kifejezést: Ferencz, az apa és István, a fiú. Azon lelkesedés, melynek lángja II. Lipót és Ferencz királyok uralkodása alatt felcsapott, hevét a fölelevenített régi dicsőség első megismeréséből árasztotta szét. A hazafiság akkori lélektana szerint a mult szeretete egy jobb jövőre nyújtott reményt. Előállt gróf Széchenyi Ferencz és a rajongásig megszeretett mult emlékeinek födelet emelt. De a jövőbe vetett merész hit, legalább egyelőre, meddőnek bizonyult. «Annyi polgári erényekkel fénylő atyám, mint «magyar», reménytelen szállott sirjába.» Ezt később a szenvedélyes fiú panaszkodta, ki hatalmas tetteirejének tudatában, nemcsak a mostoha jelennél, de a visszahajtott boldogabb időknél is jobbat akart, s kimondta, hogy a mit a multba tulajdonkép csak visszaálmodtunk — nem volt, hanem lesz.

Mikor a lelkes vármegyéknek még csak az iskolák kezdetleges tankönyvei és a literátus követek programbeszédei magyarázták a homályból kibontakozó multat, az idősb czenki gróf már

* A M. Nemzeti Múzeum kézirtárának jelentékeny részét a »levelező codexek« képezik, melyek kiváló magyar hazafiak, írók és tudósok eredeti levelezéseit tartalmazzák, hazánk történeti, művelődéstörténeti és irodalmi viszonyaihoz becses adalékokat szolgáltatnak, s ekkorig sem ismertetve, sem felhasználva nincsenek. E levelező könyveket a Magyar Könyvszemlében időnkint megismertetni óhajtván, a sorozatot ezennel gróf Széchenyi Ferencz, a múzeumi könyvtár nagynevű alapítója levelezéseinek ismertetésével nyitjuk meg.

Szerk.

nagy foliánsok titkait kereste s íróasztala mellett az ismeret általánosításán, a történelem rejtett emlékeinek közkinccsésé tételén eszmélkedett. Megtanulta becsülni a könyvet, a régi kézírásokat, mappákat, képeket, szobrokat, érmekeket, miket igen jellemzőleg régi emlékeztető pénzeknek nevezett: tehát mindent, a mi multunkat magyarázta és megérzékítette. Ismeretszomját újabb és újabb szerzeményekkel oltogatta; de a mily arányban gyűjteménye s vele ismerete szaporodott, fokozódott hazaszeretete s izmosodtak eszméi is. Így érlelődött meg benne ama nagy gondolat, mely az egész ország örömeire 1802. nov. 25-ki alapító levele által testesült meg. Gyűjteményeit hazájának adta, hogy alapját képezze egy magyar nemzeti múzeumnak, mely mint nyilvános intézet, az ország multjának legyen örök letéteményese.

Fiának egyedül való nagyságát csak akkor tudtuk megérteni, mikor a múlt idő készített hozzá kellő távlatot; az övét már vele egykorú és ugyanazon körben mozgó alakok melléállításával is könnyen föl lehet tüntetnünk. Gróf Batthiány Ignác Gyula-Fehérvárott, báró Bruckenthal Nagy-Szebenben, gróf Apponyi A. György Pozsonyban, gróf Teleki Sámuel Máros-Vásárhelyen, gróf Festetich György Kaposváron alapított azon időtájt nyilvános könyvtárakat, mikor az övét Pesten megnyitották. Míg amazok többnyire végrendeletükben rótták le a kegyelet azon adóját, mely halálukkal mindjárt árvaságra jutott s hivatását csak nehezen vagy épen nem tudta betölteni, addig Széchenyi még két évtizedig volt a folytonosan erősödő nyilvános intézet éltető szelleme, első hivatalnoka. Mikor amazok könyvtárt alapítottak, a vagyonos és nagylelkű főuri osztályt képviselték; a czeni gróf úgy veszi, mintha odaadta volna mindenét s aztán mint egyszerű tudománykedvelő ember belevegyül azok körébe, kiket alapítványával leginkább boldogított. A nyomtatványokról és kéziratokról terjedelmes katalógusokat adott ki. Ezeket aztán megküldte az összes vármegyéknek és minden nagyobb városnak, minden valamire való magyar írónak s az akkori társadalom minden kiváló emberének. Az ajándék mindig levél kíséretében ment, és a levél nem maradt el akkor sem, ha valaki az általa ajándékozott közvagyonot valami csekélységgel gyarapította. Ép oly lelkesen mondja el köszönő szavait a vele egyenrangúaknak, mint gróf Fekete titkáranak, Mátyási Józsefnek, vagy pedig a szegény debreczeni tógátus diákoknak. Különös megtisztelésnek

szokta venni, ha tudósaink vele könyvtári ügyekben érintkeztek, s ha a megkezdett viszony állandónak ígérkezett, az előzékeny főúr velök azonnal feszélyezetlen barátságot kötött. E benső viszonyból származó magánlevelezésben rakta le aztán a számtalan polgári erény legfényesebb bizonyítékait.

Mi most a szélészkörű levelezésből csak mutatványokat adunk s ezek összeválogatásánál is csak a M. N. Múzeum könyvtárában található kézirati anyagra szorítkoztunk. — A nyujtott kevésből gróf Széchenyi Ferencz gazdag lelki világát teljesen megismernünk nem lehet, de a kevés anyagban rejlő jellemvonások sokfélesége máris igen érdekes vázlatát adja azon nagy műveltségnek, fenkölt gondolkodásnak és őszinte lelkesedésnek, mely kezét az alapításban és levélírásban egyiránt vezette.

1. Gr. Széchenyi F. levele Kovachich Márton Györgyhöz.

Czenk 27-a Apr. 1797.

Amice!

Adparatibus nostris, quibus per Regnum omnis Insurgens Nobilitas occupatur, longius silentium meum adscribas. Doluit mihi quidem id sane, cum in re litteraria silere debuerim, quae mihi semper grata fuit, et quae per Conspectum Armorum, adhuc desolata jacet. Consolor me interim Litteris Tuis, quibus omnem, quam habes, suppelectilem, mihi pace facta TE submissurum spondes. Sed recte etiam habes, ut illis omnibus TE vita adhuc comite exuas, quae vel ideo Tibi inania sunt, quia illa alioquin omnia mente tenes. Accedit ad hoc, quod optimum, quod habes, Coniux videlicet Tua Tibi remaneat, et illa non tantum mentem, sed Cor etiam Tuum, quod huc ad usque vacuum victitabat, occupet. Ego igitur cum pace Tuam etiam Suppelectilem Librorum et Manuscriptorum avidus praestolabor, sed et agam illico, ut partem Expensarum in Comparationem novarum acquisitionum Tibi assignem, quam nunc lubens etiam ob circumstantias moderni temporis praestare non possem. Tu interim scis, quam sim verborum meorum tenax.

De duplicatis Maytényianis per aequae publicata pace agam, et quidem Te operante, si quae placuerint.

Manuscripta Horányana si communicaverit non minus Tecum

conferam, uti hoc cum adnexo quocitius mihi remittendo facio, ut, quae haberes, signo distingueres, ne duplicatis cumuler.

Catalogum Librorum meorum etiam restituta alma pace noviter conficiam, quia accesserunt multa, a quo hinc discessisti.

Orabo TE, ut illum ibidem censurari et edi etiam facias.

Spes, quam de obtinendo Chronicon Budensi mihi facis, me quidem exhilarat, sed dejicit iterum obligatio officii Tui, quae TE impedit, ut Tyrnaviam proficisceris. Age igitur medio Amici Tui Szabó, sed age semper nomine Tuo.

Quare Cor laceras, dum de Matthiae 1-mi decreto Anni 1475. et de alio Anni 1500-mi scribis? dum plena Tibi in coëmendis his a me data fuit libertas. Miror hoc ego in Te, quem minus rara etiam quasi in proprium praejudicium non semel rapiebant, nisi hoc facias, quia mei causa agas, quod quidem omnia alia Occasione laudarem, si non ageretur de Hungarica Litteratura.

Catalogum Nyisnyánczyanorum Manuscriptorum nec oculo quidem adhuc vidi. Require illum nomine meo, ut Tibi illum pro submitiendo traderet.

Finio nunc, ut Te his non obruam, sed repeto tamen, quod in ingressu Litterae meae dixi, quod videlicet terminato Bello lubens Tecum expensas ferre velim, quod ad descriptionem Primalium aut Vicziaanorum etiam Originalium extendere potes. Vale, et Conjugem Tuam nomine meo amicissime saluta

Széchenyi m. p.

[Eredetije megvan M. G. Kovachich : Commercium Litterarium, Mss. Qu. Lat. 43., XIII. fol. 94.]

2. Gr. Széchenyi F. levele ugyanahhoz.

Czenk Die 19-a Sept. 1798.

Spectabilis Domine!

Ad nullum Spectabilis Dvrae punctum respondere volo, praeter illud unicum, quo mediante se cum Dna Spectabili et Prole pro Registracione manuscriptorum meorum ad me venire velle promittit; Utinam istud adimpleretur, illo vel maxime tempore, dum me officium aliorum non abduceret, quod, ut obtineri possit, medium aut finem Mensis Novembris ad-commodissimum esse putarem vel ideo, quod ego e Comitatu meo redux etiam si Sop-

ronii propter Proles habiturus Spectabilem tamen Dvram cum suis Czenkini in calido cubiculo registrationi manuscriptorum meorum intentum, et mihi vicinum esse scirem. Prodit cum novo Anno jam Catalogus Librorum meorum, et utinam in Julio futuri Anni manuscriptorum etiam prodire posset, ut subseque Supplementis horum, et descriptione numofilacii mei, mapparumque, et Iconum rem Litterariam augere possim.

Hac occasione dum presentia S. Dvrae saepius amice fruerer, collaudarem iterum propositum, quod ni emolumentum charae suae Conjugis et Proles fecerat, quod videlicet finitis, quae adhuc sub calamo habet objectis Dies quos victurus esset, non amplius Publico, sed enim suis consecrare velit. — Pauci sunt (sine adulatione dico) qui tanta in emolumentum Regni fecissent, quae cum industria, et honore per S. Dvram facta fuisse conpluribus editio-nibus probantur. Necessae est igitur, ut attritae sensim studiis vires quiescant, et commodam etiam Uxori et Prolibus vitae sustentationem relinquat.

Pro manuscriptis ad grammatophilacium meum deducendis, dum Spectabili Dvrae opportunissimum fuerit currum mittam, de tempore, pro transportu commodissimo praeve edoctus. Mea quidem haec esset voluntas, ut currus iste Diebus aliquot prius hic adesset, quam S. Dvra adveniret, ut dum mihi circa medium Novembrem Sopronium eundum erit cubile pro manuscriptis his adoptandum praeve parari, Libri nunc in illo collocati abvehi, et prae manibus exstans arcularius ad nutum Spect. Dvrae scrinea collocare possit. Compactor etiam Sopronii existens tunc adaequate Libros vestiet, si Spect. Dvram presentem esse sciverit. De quibus omnibus dum avidus rensponsum prestolor, maneo donec vixero Dvrae Spectab. et suorum amicissimus

C. F. Széchenyi m. p.

[Eredetije megvan M. G. Kovachich : Commercium Litterarium, Mss. Qu. Lat. 43, XIV. fol. 141.]

3. Gr. Széchenyi F. levele Miller J. Ferdinándhoz.

Spectabilis ac Clarissime Domine Assessor

Mihī singulariter colendissime!

Mirifice recreatus sum literis humanissimis Spectabilis ac Clarissime Dominationis Vestrae mihi triduo ante per virum prae-

stantissimum Otsovszki redivis. Nihil enim magis in votis habeo, quam si talium virorum, quos et insignis omnigenae eruditionis fama, et praeclarorum in Patriam praestitorum meritorum gloria commendant, benevolentia perfrui valeam. Et profecto singularis, Spectabilis Dnis Vae in me amicitiae testificatio tanto mihi gratior, honorificentiorque est, quod haec a Viro proficiscatur, qui summa cum nominis sui gloria in elucubrandis Patriae nostrae historicis monumentis egregiam, utilemque locaverat operam, uti complura in Bibliotheca mea Hungarica extantia opera typis edita satis, abundeque comprobant. Propterea etiam Spectabilis ac Clarissimae Dnis Vae munusculum literarium, quod literis Suis adiacere placuit, mihi gratissimum est. Tam manuscripta, quam etiam libellum typis editum, postquam utraque summa cum voluptate legissem, Supellectili meae librariae inserui. Non possum non probare *Consilium Politicum* praecavendi et extinguendi Incendia.¹ Utinam per totam, qua late patet, Hungariam multis utique incendiis obnoxiam, utilissima hujusmodi Instituta introducerentur. Sed ipsa Clarissima Dominatio Vestra probe noscit, quam difficulter hujusmodi Consilia Concives nostri amplectantur; nisi Comitiorum auctoritate proponantur et svadeantur. Ideoque nec dubito futuros, qui proximis Regni Comitibus Media Consilio politico exposita palam proponant, ad eaque introducenda hortatu suo Status et Ordines congregatos inducant. Ego profecto tenues conatus meos eo et libenter, et sedulo convertam.

Industriam meam in colligendis Codicibus seu prelo seu manu exaratis, Resque Patriae nostrae charissimae illustrantibus a Clarissima Dne Va probari, summopere gaudeo, accessionemque omnem Bibliothecae meae optatam mihi esse et futuram significo. Huncque in finem rem mihi pergratam factura est Spect. ac Clarissima Dominatio Vestra, si Manuscriptorum, quae adhuc in scriniis suis apud Se conservari scribit, elenchum data occasione mihi transmittere voluerit. Junctis enim nonnisi Virorum Hungaricae Literaturae amantium conatibus effici potest, ut Bibliotheca, quam intendo, Hungarica completa, omnibusque numeris absoluta evadat.

¹ Itt Miller Jak. Ferdinánd sajtó alól kikerült könyvére történiik célzás. Teljes címé ez: Consilium politicum praecavendi et extinguendi incendia in urbibus, oppidis et pagis Hungariae. Cassoviae, 1800. Landerer.

Ego equidem nulli operae, nullisque sumtibus parcam, ut voti tandem compos reddar.

Caeterum si forte Spect. ac Claris. Dnem Vam Pestinum, ubi durantibus Juris Terminis commorari soleo, venire contingeret, dignetur mihi Sui copiam facere, ut pro exhibita mihi benevolentia coram gratias agere, virumque de Patriae Nostrae juventute et Litteratura egregie meritum noscere valeam. Qui amicitiae commendatus distincto cum cultu persevero — Spectabilis ac Clarissimae Dominationis Vestrae Humillimus Servus

Pestini die 10-a Januarii 1801

C. F. Széchenyi m. p.

[Eredetije megvan J. F. Miller: *Commercium Litterarium*. Mss. Qu. Lat. 781, I. fol. 186.]

4. *Gr. Széchenyi F. levele Révai Miklóshoz.*

Admodum Reverendo et Clarissimo Domino Nicolao Révai Linguae et Litteraturae Hungaricae in Regia Scientiarum Universitate Pesthiensi Professori.

Comes Franciscus Széchenyi S. P. D. m. p.

Judice Bibliothecae Meae Hungaricae, qui Tomis tribus Libros typis editos complectitur, Usui Popularium meorum, imprimis Rei librariae Cultorum, destinato gratificor. Brevi Supplementum 1-um et alter Codicum manu exaratorum Catalogus publicam videbit lucem; sicque porro omnia illa, quae in Praefatione a Clarissimo Michaelae Denasio Bibliothecae Palatinae Vindobonensis olim Praefecto Indici praemisso, exposita habentur, prelo Subjicientur.

Pro hocce Munusculo tamquam Sinceræ meae in Te Clarissime Domine observantiae documento non aliud peto, quam ut literis perbrevisibus Manu tamen propria in Phylera integra Sermone, quo libuerit, exaratis, Me de percepto Indice certum facere velis. Cuperem enim virorum de Re Literaria Patriae nostrae Charissimae, preclare hac mea Aetate meritorum Chirographa in unum volumen collecta in eandem Bibliothecam reponere. Cedet insigne hoc Monumentum maximo eidem decori et Ornamento. Pro hacce autem Benevolentiae testificatione non intermittam Continuationes, et Supplementa, ut primum edita fuerint, mittere.

Dabam Posenii 16-ta Augusti 1802.

[Eredetije megvan Révai: *Commercium Epist.* 1802, 20 drb. Mss. Qu. Lat. 2225.]

5. Gr. Széchenyi F. levele Mártonffi József erdélyi püspökhöz.

Méltóságos Fő-Tisztelendő Püspök, és titkos Tanácsos Ur!

Hozzám mult esztendőnek 27-dik Decemberről bocsátott betses Levelét annál nagyobb örömmel vettem, mentől bizonyosabb vagyok, hogy az igyekezetem Erdély-Országban is elő-mozdítót talált. Excellentziádnak szép ajándéka, mellyel a nemzeti Könyvházat gazdagítani méltóztatott, nékem tellyes reménységet nyujt, hogy a' jeles példáját, több erdélyi Méltóságok és Tudósok követni, mint a' két Hazának diszére, és hasznára tzelőző Gyűjteményünket elő-segélteni, és könyvekkel, vagy Kéz-írásokkal, avagy egyéb ritkaságokkal szaporítani fogják. Én azomban it az Hazánk nevében Extzellentiádnak ajánlását alázatossan köszönöm, magamat tovább is barátságában ajánlván, minden tisztelettel maradok Eksztzelleniádnak alázatos szolgája

Költ Pesten 17. Jan. 1803.

Gróf Széchenyi Ferencz m. p.

[Másolata megvan J. F. Miller: Chartularium Hungaricum. Mss. Qu. Lat. 62. IV. p. 17. — «concepit Miller», a M. N. Múzeum első könyvtárnoka.]

6. Gr. Széchenyi F. levele Fiala Ferenczhez, Szokolcza polgármesteréhez.

Perillustris, ac Generose Domine Consul!

Paucos ante dies mihi nunciatum est, quemdam ex abolito Ordine Paulinorum Sacerdotem Historiam Liberae Regiae Ciuitatis Szokolczensis perquam erudite adornasse, ipsumque Manuscriptum P. D. Vam suis prae manibus habere. Ex hoc nuncio tanto maiorem cepi voluptatem, quanto certiore in spem erigor, isto Opere non mediocrem accessionem futuram Bibliothecae Hungaricae, quam a me plurimis sumtibus, et fatigiis collectam, nuperque Patriae singulari cum indultu regio donatam, P. D. Vae iam innotuisse, nullus ambigo. Librariae huic supellectili augendae curas meas porro addixi, omnesque dulcis Patriae studiosos excitare contendo, quo isthoc Institutum non iam mei, sed Regni caussa Codicibus seu impressis, seu manu exaratis, numis, mappis, scutis, iconibus, aliisque antiquitatibus, quoquo modo Hungariam

ferientibus, mecum adiuuare, et amplificare pergerent. Commendatum mihi hoc in genere singularae P. D. Vae studium cum meis desideriis coniungendum quemadmodum mihi non vane polliceor, ita in exspectatione transmittendi ad Bibliothecam, regnicolarem petiti Mssti illius historici distincta cum aestimatione persevero P. D. Vae Servus obligatissimus

Pestini die 7. Decembris 1803.

C. Fran. Széchényi m. p.

[Másolata megvan J. F. Miller: Chartularium Hungaricum, Mss. Qu. Lat. 62, IV. p. 73.]

7. Gr. Széchenyi F. levele Skolka András mező-berényi professorhoz.

Wohledelgebohrner und gelehrter Herr Professor!

Mit ausnehmendem Vergnügen erhielt ich die Beyträge, mit den Sie die National-Bibliothek sammt einem Product von ihrer glüklichen Muse neuerdings vermehret haben. Ich danke ihnen für diese schöne, und seltene Geschenke, die an seinen Ort in II. Supplement-Band des Catalogi erscheinen werden, und wünsche, dass ihren Patriotismus die Gelegenheit zu derley Sammlungen noch ferner beleben möge, mit aller Hochschätzung geharrend Euer Wohledelgebohrn gehorsamster Diener

Pest, dem 8-ten December 1803.

Graf Franz v. Széchényi m. p.

[Másolata megvan J. F. Miller: Chartularium Hungaricum, Mss. Qu. Lat. 62, IV. p. 78.]

8. Gr. Széchenyi István levele gr. Széchenyi F.-hez.

Édes Kedves Jó Atyám!

Noha én gyenge időm miatt nemis érdemlem-meg a' szép Magyar Könyvháznak laistromát, és nemis tudhatom meg-ítélni elegendően ennek a' betségét: még-is adott az én Kegyes Atyám; hogy én-is példáját valaha kövessem, és édes Hazámnak boldogságát, a' mennyire tőlem kitelhet, előre mozdítsam. — Fogok-is

iparkodni jól tanulni-is, a' hogy tsak lehet, és magamat jóságban gyakorolni, hogy így Édes Atyámnak örömet tsinálhassák (így) hálaadásul ezért a' szép könyvháznak laistromáért.

Édes Jó Atyának Pesten 26-ik Dec. 1803.

hálaadatos engedelmes fia

Széchenyi István.

Irta az ő 12 esztendőös korában.

[Eredetije megvan : Eredeti Köszönő Levelek gr. Széchenyi F.-hez. Mss. Fol. Hung. 562. I. k.]

9. Gr. Széchenyi F. levele Mátyási Józsefhez.

Pest 17. Apr. 1804.

Bizodalmas Érdemes jó Uram!

Az Urnak Kézírásban hozzám küldött Munkáit betses ajándékul, és szivessen, veszem. Hogy azokat méltónak tartom, hogy a Nemzeti Buzgóság oltarán jelellyék Szerzőjüket mind addig, amég tsak az irigy Változandóság azt másképpen nem rendeli; azzal kívánom meg mutatni, hogy a Könyvtáromhoz tartozó Kézírásoknak nem sokára kinyomtatandó Lajstromába befogom iktattatni; megemlékezvén azonban róla, hogy az Ajándék, és Kitől légyen. Vajha! ezen, egyedül a Haza' ditsőítésére tzélozó intézetem, szolgállyon arra, hogy szép Gyűjteményünket tehetségek szerént szaporítani több más hazafiaink-is öztönöztessenek. Minden jókat kívánván az Urnak, Érdemes jó Uramnak, vagyok illendő tisztelettel

Kész-köteles szolgája

Gróf Széchenyi Ferencz.

[Eredetije megvan : Mátyási J. levelezései és egyéb iratai. Mss. Fol. Hung. beosztatlan p. 28.]

10. Gr. Széchenyi F. levele ugyanahhoz.

Bizodalmas Nagy jó Uram!

El-érkezésemnek alkalmatosságával az Urnak két rendbéli betses Levele kezemhez szolgáltatott. Az egyikhez tetszett Goldoni Munkájából (sic) fordított, és a Nemzeti Játszó Társaság számára

készített magyar Játékját kéz-Irásban kaptsolni; a' másikhöz pedig négy ritka Hazánk nyelvében ki-botsátott könyveket adni; Valamint ezen szép ajándékát különös tartozással veszem, úgy szinte az Urnak az édes Hazánkhoz buzgó indulatját érdeme szerint betsülvén, nem késtem azokat az Országos Könyv-Gyűjteményben tüstént be-iktatni: a' hol, remélem, a szerzőnek hire, neve, és ajánlása mindenkor fön fog maradni. Én ugyan tiszta szivembül kívánom, hogy az Ur a' tudós munkálkodásainak meg-érdemlett jutalmát mentől hamarább lássa, és hogy állandó egészsége mellett bővebb alkalmatossága légyen, az anyai nyelvünknek pallérozásában tovább is kedve szerint fáradozni, illendő tisztelettel maradván Az Urnak szives 's kész szolgálja

Pesten, August. 24-ikén 1804.

Gr. Széchényi Ferencz m. p.

A' Mons. Joseph de Mátyási a' Kecskemét.

[Eredetije megvan : Mátyási J. levelezése és egyéb irataiban. Mss. Fol. Hung. beosztatlan, p. 29.]

11. *Gr. Széchenyi F. levele ugyanahhoz.*

Kedves Ur!

Nagyon sajnálom, hogy az Ur kívánságát nem tellyesithetem : mert a' magyar Könyv-Gyűjteményemet az Országnak ajándékul adván, a' Felsőségnek rendelni teezett, hogy semmi némü Könyv a' Bibliothekábul ki ne adódjék. A' mi tehát itt helyben nem szabad, könnyen által-láthatja az Ur, hogy annál inkább távol valókra nézve lehetetlen meg-engedni. Ezen törvény vala mint a' jó Rendtartáshoz sok féle okokból szükséges volt, úgy attúl senkinek kedvért el nem lehet állani. Ellenben ha itten teszik az Urat, hogy a' Könyvház mellett lévő Személyek mindenkor, és mindenben igen kedvesen fognak szolgálni. Mellyel állandóul maradok

Az Urnak kész jó akarója Pesten 4. Septemb. 1804.

Gr. Széchényi Ferencz, m. p.

[Másolata megvan J. F. Miller : Chartularium Hungaricum. Mss. Qu. Lat. V. p. 254.]

12. Gr. Széchenyi F. levele ugyanahhoz.

Bizodalmas Kedves Jó Uram!

Azon szép áldozatot, melyet az Urnak példás Hazafiusága ujjonnan tett, hálaado Szívvel és legg nagyobb Gyönyörűséggel vettem, és fogadtam; midőn tudniillik boldog emlékezetű, tudóss, szeretett attyának ditső kéz-irássait a Nemzet Könyvtárba bé szállította Tudós, érdemes Uram! Minden igaz Hazafiu nagyra betsüli és betsülni is fogja mindenkor az Urnak ezen szép ajándékát, mellyért barátságoss köszönetemet vegye az Ur szívessen.

Hogy Törekedésem a Hazai Literaturának elé-mozdértására nékem is gyakran nehézségeket szerez, el hiheti az Ur, de azért még is állandoul se fáradságomat, se költségemet kémélvén fel tett tárgyom után sietek. Gyönyörködve mondhatom, az Urnak, hogy a Nemzeti Könyvtárnak gyarapodására tsak egy két holnap alatt is Német országban sok ritkaságokat, de nagy költségekkel is szereztem; ujjaknak pedig meg szerzésére legnagyobb Reménységem vagyon.

De hogy az Urnak betsess ajándékára vissza térjek, az előttem annál betsessőbb, hogy tisztelt, érdemess attyának Munkáit költségekkel is vissza szerezni igyekezet. Bizván az Urnak sziveségében barátságossan kérem azon egyeness ki nyilatkozására, mely summa pénzt költött légyen az Ur a most említett végre, hogy Érdemeit annál inkább megbötsülhessem, és viszont szolgálatomnak kinyilatkoztatásával az Urral meg is esmértessem. Maradok egyébként igaz szivességgel és állandoul.

Bizodalmas Jó Uramnak!

Csokonya 10. aug. 1806.

Kész Köteles Szolgája
Gróf Széchenyi Ferencz.

[Eredetije megvan: Mátyási J. levelezése és egyéb irataiban. Mss. Fol. Hung. beosztatlan, p. 30. — E levelet gr. Széchenyi F. *sajátkezű* fogalmazásában birjuk.]

13. Gr. Széchenyi F. levele Erős Gábor, Pap József, Pethes Dávid debreczeni tógátus diákokhoz.

Kedves Hazánkfiaim!

Különös örömmel, és köszönettel vettem Kegyelmeteknek, hozzá-
m utasított Mappájokat, mellyekkel engemet ajándékoznak. Én
azokat, mint nyilvánóságos a' Rézmetzésben eddig tett elő-menetelek-
nek jelét tekintvén, illendőnek tartottam ezen új magyar szüleményt
a' Nemzeti Könyv-Tárnak által-adni, és örökös emlékezetekre annak
Lajstromában bé-iktattatni. Reméllvén pedig, hogy ezen szép igye-
kezeteket még tovább is az édes Hazánknak hasznára, és a' Nemes
Oskolájoknak ditsőségére fordítani fogják. állandóul maradok kegyel-
meteknek

Pesten, November 13-dikán 1804.

Kész jó akarójok

Gróf Széchenyi Ferencz m. p.

[Másolata megvan J. F. Miller: Chartularium Hungaricum. Mss. Qu.
Lat. V. p. 103.]

14. Gr. Széchenyi F. levele Mátyási Józsefhez.

Bizodalmas jó Uram!

Vettem az Urnak ddo. 25. Augusti hozzám intézett Levelét,
mellyből meg-értettem, hogy az édes Attyának írott Templomi
Beszédjeit az Ország Könyvházának ajándékuł ajánlotta, és hogy
azokat az Leveléhez kaptuolt Quietantia szerint az kedves Annyá-
tuł kész pénzen a' végre meg is vásárlotta. Erre nézve kívánom
az Urnak világosabb megmagyarázását, hogy alkalmatosságom
leheszen az Urnak az költségeit valamennyire vissza-fordítani ma-
radván Pesten Septembernek 29-dikén 1806. az Urnak

Kész szolgája

Gróf Széchenyi Ferencz m. p.

[Másolata megvan J. F. Miller: Chartularium Hungaricum Mss. Qu.
Lat. VI. p. 285. — «concept Miller.»]

15. Gr. Széchenyi F. levele ugyanahhoz.

Kedves, nagy jó Uram!

Octobernek 7-dikárul hozzám botsátott Feleletibül tellyessen meg-értvén, hogy nem tsak az édes Atyának Kéz-Irásait, hanem a' maga termékeny elméjének gyümölsét is az Nemzeti Könyvháznak ajándékban által-adta legyen, kötelességemnek tartottam ezen ditséretes hazafiságának példáját, ide rekesztett száz forintos tsekély jutalommal meg-köszönni. Mellyel állandóul maradok Pesten Decembernek elsődikén 1806.

jó akarója

Gróff Széchenyi Ferencz m. p.

[Másolata megvan J. F. Miller: Chartularium Hungaricum. Mss. Qu. Lat. VI. p. 464. — «ex autographo».]

16. A Hajdu-városok levele gr. Széchenyi F.-hez.

Nagy Méltóságú Gróff, Országunk Zászlóssa
Császári Királyi belső titkos Tanátsos, és Fő Ispán Ur,
Nagy Kegyességű Kegyelmes Jó Urunk!

Mentül nagyobbak a jótétemények, és a' szeretet, mellyeket a' Nagyra született, és Isteni eredetű emberi Lelkek az Emberi Nemzettel, 's Teremtés Társaikkal közölnek; annyival inkább fel emelik azok az illy Jól-tévőket az Emberi Soronn felyül; és annyival inkább közelitik ama minden Jók Adójához, és Teremtő Isteni Felséghez. De bezzeg annyival nagyobb Terhei a' Földnek azok az alaton Lelkek is, a' kik az illy nagy Jó téteményekért Néma háladatlanok lévén, magokat azokra méltatlanokká téstik.

Méltánn nyughatatlanokdatnak azért bennünket szívünk minden érzékenységei az eránt, mibe hálállyuk meg Extzellentiádnak ezenn példás Jóltevőségét; melly szerént Extzellentiád régi, ritka, és Nagy betű Tudományi Gyűjteményeivel e' Nemes Magyar Hazát meg ajándékozván; azokat e' Nemes Hajdúság Kerületéhez küldött ajándék Levele által, minékünk is örökségünké tenni, s egyszersmind azoknak Lajstromával bennünket is kegyesenn meg ajándékozni méltóztatott.

Örömet vallást tészünk Mi Kegyelmes Uram! hogy tehetetlenebbeknek érezzük magunkat; mint sem azoknak hálá-adó hirdetésével, ezenn Jóteteménynek maga eredeti Ditsóságét legkissebbé is nevelhessük; de más részről nem ítélhetjük tsapodárságnak is, ha Háláadó szívünk Tárházát Miis Excellentziád előtt fel nyitjuk, 's ezenn Ditsóséges Magyar Hazafi Léleknek leg első szülöttjét, a' maga böltsőjébe tisztelven, a' mig a' Mi csekély Myrháinkat, Áloesseinket, vagy inkább Maroknyi csak tiszta vízből álló ajándék hiveségünket bé mutathattuk; minden Nemes Hajdú érez Mellyébe, Háláadó Oszlopot emelvén Excellentziádnak, nem szününk meg a' Felsőbb Egeket is által ható buzgó könyörgéseinkkel, a mindenható, örök szeretetnek Istenét kérni: Adjon e' Magyar Hazának illy Ditsóséges Jóltévő több Szécsényi Főbb-Méltóságot, és a' kit most jó kedvébe például, 's örök tiszteletünkre adott, annak betses életét hosszú, boldog, és szerentsés Nestori időkre ki terjesztvén ritka fényességű Grófi Házát sok századok Krónikájival ditsekedő Hazafi Nemzettségét virágoztassa, 's érdem koszorúkkal koronázza; Hogy Miis az illy Nagy Méltóságok Fige Fáji alatt a' mi szegény Hajdú Sorsunk, Ősi Jussaink szabadságaink oltalmat, és nyugodalmat találván, Felsőgesenn Uralkodó Jó Fejedelmünknek, tántoríthatatlan Jobbágyi Hiveségünknek Adóját Nagy Méltóságú Pártfogóinknak háláadó tiszteletünk Zalogát bé adhasuk Excellentziád eránt pedig időről időre, és az időknék végeig meg bizonyithassuk, hogy vagyunk és leszünk Excellentziádnak leg alázatosabb tisztelő szolgálai:

Költ a' Nemes Hajdúság Kerületének e' Fojó 1808-dik Esztendő Februárius Hava 5-dik Napján Bösörményben tartott Közönséges Gyüléséből.

A Nemes Hajdu Városok Kerülete.

[Eredetiye megvan: Mss. Fol. Hung. 562, II. k.]

17. Szabolcs vármegye levele gr. Széchenyi F.-hez.

Nagy Méltóságú Gróf, Császári Királyi Belső Titkos Tanácsos
és Feő Ispány Úr!

Belső Örömmel 's Háládatossággal, értettük mind a' közelébbi Ország Gyülésen hozott Törvények egyik Czikkejéből, mind Excel-

lentiádnak hozzánk el jutott nagy betsű Leveléből, hogy Excellentiád nagy Költséggel 's Fáradsággal szerzett Könyv Tárját, régi Pénzekből, 's Kéz Írásokból szerzett Gyűjteményeit, édes Hazánknak 's annak minden Tagjainak ajánlani, 's azt már valósággal által is adni méltóztatott.

Azt adjuk mi is Excellentiádnak, a' mit az Ország egybe gyűlt Rendei cselekedtek, kik tudni illik a' leg nemesebb adóval adózáván Excellentiádnak ezen nagy Szívű Ajánlásának örök emlékezetét a' leg Betsesebb emlékeztető Oszlopra ragasztották, midőn azt Törvény Könyvünkbe bé iktatták, mert midőn a' Haládatosságának ezen Törvényét fel olvastuk, Excellentiádnak Örök emlékezetét és Tiszteletét Sziveinkbe bé irtuk, és Szin mutatást nem esmérő Magyar Szívünkbe Belső Örömet éreztünk azon, hogy találatik még ma is olly Nagy Hazafi, ki Nemzetünk pallerozására, Anyai Nyelvünk virágzására, 's Hazánk Történeteinek igaz ösméretire vezető Útnak fel találására olly nagy áldozatokat téssen, — hogy találatik olly nagy Polgár, ki Hazánknak azon nagy veszteségét, melyet a' Rabló Török a' néhai Mátyás Király által fel állított Nemzeti Könyv Tárnak, és ritka Gyűjteményeknek ki pusztításával okozott, pótolgattya, és annak tellyes ki pótolásának fundamentomát meg vetette.

Bizonyságai lesznek ezek az Excellentiád igaz Hazafijuságának, Hazája szeretetinek, 's a' Tudományok Országába való jártaságának.

Éltesse tehát a' Mindenható Felség ezekért Excellentiádat, édes Nemzetünk Javára, Hazánk hasznának és Ditsőségének előmozdítására, — adjon továbbá is erőt arra, hogy a' Hazához forró Szeretetének Jeleit tovább is kitündököltethesse, 's Nemzetünk Fényét és boldogítását előmozdithassa. Többire magunkat Excellentiádnak kegyességébe ajánlván, Szokott tisztelettel vagyunk Excellentiádnak kész köteles alázatos szolgálai:

Költ NKállóba Böjt-elő Havának 28-ik napján 1808-ik Esztendőbe tartott Köz Gyűlésből.

Szabolch Vármegyének Rendei.

[Eredetije megvan : Mss. Fol. Hung. 562, II. k.]

18. Gr. Széchenyi F. levele Miller Jak. Ferdinándhoz.

8. Novembris 1810, Vien.

Lieber Herr von Miller!

Herr von Liebenberg hat mir nicht nur die schöne Ordnung und Reinlichkeit der Bibliothek auf das lebhafteste geschildert, und mich gleichfals in die Mitte derselben versetzt, sondern auch den ersten Bogen der neuern Münzsammlung übergeben, und so schmeichelhaft mir die Vorrede verfasst, ist so belehrend und interessant, wird gewiss auch für das Publicum, und die Nachwelt die Beschreibung der Münzen selbst werden. Danke ihnen also für beides auf das ergebenste, und schliesse hier ein offenes Schreiben an H. Trattner bey damit dieser ihrem Fleiss durch Beschleunigung des Druckes bald an die Hand gehen möge.

Ich werde mich herzlich freuen, wenn der erste Theil der Manuscripten bey Gelegenheit des beforstehenden Landtags ausgetheilt werden könnte, und wiewohl ich mittelst beygeschlossener Briefe an die Herrn Trattner und Madarassy die Beschleunigung empfehle, so zweifle ich dennoch an der Erfüllung meines Wunsches, wen besonders der Landtag früher gehalten und auch früher geendigt werden sollte, wie es unfehlbar die Umstände erheischen werden.

Das Decret in Bezug auf die Erlaubniss die Catalogue zu drucken habe ich nicht hier, aber ich glaube, dass der H. Revisor sich diesentwegen um so weniger werde hindern lassen, als die bereits gedruckten Catalogue in hievon überzeigen, und zum Überfluss auch das Dippлом bestätigen könnten, welches zu seiner Einsicht in der Urschrift in der Bibliothek aufbewahrt wird.

Wiewohl ich an ihrer mir bekannten Einsicht, und Klugheit in Bezug auf die Beschreibung dieses Ms. Catalogs keineswegs zweifle, so befürchte ich doch, dass der an ihnen lobenswürdige Eifer die Schätze der National Bibliothek bekannt zu machen den Censor in die Verlegenheit manches zu approbiren setzen dürfte. Ich wünschte daher, wenn sie alle nach ihrer eigenen Einsicht etwa schwierig befundene Stellen blos in den geschriebenen, nicht aber in dem gedruckten Catalog anzudeuten beliebten. — Durch

diese Vorsicht würde der Censor ausser aller Schwirigkeit und Verantwortung kommen, und auch der Gelehrte nicht irreführt werden wenn besonders in dem gedruckten Catalog anstat denen Aufmerksamkeit erregenden Stellen stünde, et plura alia majoris vel minoris momenti, doch ich will hier nichts vorschreiben, nachdem sie näher an der Quelle sind, woraus sie das sicherste schöpfen können. — Eines ist nur noch, was ich überhaupt in Betreff der Cataloge wünschten, dass (nachdem der Ms. Catalog nur nach einigen Jahren ganz abgedruckt werden dürfte, und mittlerweile sowohl die Bücher-Supplement, Landcarten, Bilder und Wappen-Catalogue zurück bleiben müsten) sie die Gefälligkeit hätten, mir einen Vorschlag zu machen, wie während dieser Zeit auch in diesen eben erwähnten Fächer vorgearbeitet werden könnte, denn wahrlich, Lieber Miller! wir beyde sind nicht mehr jung, und was wir beyde endigen können, könnte doch vielleicht besser ausfallen, als wenn es unsere Nachfolger unternehmen müssten, denen das Ganze des Instituts vielleicht nicht so am Herzen lege, wie uns.

Zur Auskundschaftung habe ich H. v. Kiss ersucht, und werde mir es angelegen sein lassen diess Werk zu erobern, und den Erfolg ihnen bey Gelegenheit zu berichten, ob wir das lang gewünschte Chronicon erhalten haben.

Dass die Erzherzogen alles ordentlich gefunden haben, macht dem Vorsteher des Museums Ehre, und mir um so mehr Freude, als ich ihn zu wählen das Glück hatte, aber vollkommener würde diese Freude erst alsdann sein, wenn ich Ihn einst in den neu zu erbauenden Museo begrüssen werde; denn in dem jetzigen schreckt doch einigemassen die Baufälligigkeit des Gebäudes die Vollkommenheit der Freude weg. — Doch wenn der Palatinus (wie jeder es wünschet) lange lebet, und unsere Ungarn williger zahlen, so möge auch diess Werk bald vollendet werden.

Die mir zugeschickte Fassion, scheint mir überflüssig zu sein, nachdem das Diplom ohnehin aller Schenkungen erwähnt, und das Museum bereits in den Besitzungen ist, welche ich weder via juris, noch um so weniger Facti mir jemals zueignen könnte.

Wenn von Seite meines Somoger Inspectors an Sie zwey, Einer rother und so viel weisser Wein kommen sollte, so geniessen sie selben mit der Frau Gemahlin, dessen Andenken wir uns

freundschaftlich empfehlen, zu Bestätigung der Freundschaft, mit welcher ich stäts war und bin

Széchenyi m. p.

[Eredetije megvan J. F. Miller: *Commercium Litterarium*. Mss. Qu. Lat. 781, X. fol. 159.]

19. Grimm Jakab levele gr. Széchenyi F.-hez.

Illustrissimo Domino, Comiti excellentissimo Széchenyi
Jacobus Grimm, Hassus S. P. D.

Bibliothecae Tuae catalogos, quos non tantum magyaricis, sed universae rei literariae studiis egregie inservituros publici juris fecisti, ingenti cum gaudio hodie accipio, nec moror, quin Tibi, generosissime comes, propter summam liberalitatem, qua in me, utpote Tibi vix innotescentem, usus es, gratias maximas agam. Opus vero vel leviter et quasi jejune adspiciendo atque oblustrando, momentum ejus utilitatemque satis intelligere possum et quid magis in eo, supellectilis abundantiam admirari, an amorem Tuum erga patriam, qui non summus esse non potest, laudare debeam, dubius haereo, quod mearum est partium, volumina omnia totius operis in bibliotheca musei publici cassellani reponi curabo, ejusque libris rarioribus merito adscribam, cum scriptorum in Hungaria impressorum exigua tantum apud nos copia inveniatur, eorum autem qui sueto bibliopolarum commercio non committuntur, nulla fere exemplaria advehi soleant. Eo magis est cur sperem, fore ut, quod pari benignitate jam es pollicitus, et supplementa cetera et reliquos tomos operis, inter quos partem alteram complexuram libros manu exaratos summopere exopto, nobis transmitti aliquando cures.

Scr. Vindobonae 2. Nov. 1814.

Kivül: ad Dominum Illustrissimum Comitem Excellentissimum Franc. *Széchenyi* etc. etc. — untere Breu strasse im Kaiserstein-Haus Nr. 1193. *Wien*.

[Eredetije megvan a Mss. Fol. Lat. 1678, III. k.]

20. VII. *Pius pápa levele gr. Széchenyi F.-hez.*

Pius PP. VII.

Dilecte Filij, salutem et Apostolicam Benedictionem. — Multis magnisque, quibus perpetuo distenti sumus, occupationibus nostris factum est, ut tam sero litteris tuis officii plenius respondeamus. Non sine tamen id nostro accidit cum dolore: optassemus siquidem quam citissime tibi significare, quam gratae tuae nobis litterae, et quam acceptus Hungaricae Bibliothecae tuae Catalogus, quem ad nos dono misisti, ut par erat, acciderit. Cum primum tamen id licet ad te scribimus, primum ut testatum faciamus tibi gratum animum nostrum, quo munus hoc tuum sumus prosequuti; deinde ut vehementer gratulemur tibi egregiam in literas, in patriam, universamque litterariam rempublicam, voluntatem tuam. Tu enim, ut vidimus, aplissimam Bibliothecam, magnis sumptibus, et incredibili diligentia collegisti, in quam quidquid in Hungaria, vel ab Hungaris in quocunque scientiarum genere scripta essent, collegisti; tu illam, ut omnium usui perpetuo commodiusque pateret, Pestinum transtulisti, Regno Hungariae Nationique donasti; tu denique ejus Catalogum locupletissimum, numerisque omnibus absolutum, concinnandum curasti. Insignia haec sunt tuae in patriam charitatis munificentiaeque monumenta, quae nunquam satis commendari posse judicamus. Quare hoc etiam nomine propensissimam in te voluntatem nostram tibi declaramus, et cum peculiaribus paternae nostrae benevolentiae significationibus, Apostolicam Benedictionem tibi impertimur ex corde.

Datum Romae apud S. Petrum die vigesima tertia Aprilis
Anni 1817. Pontificatus Nostri Anno XVIII.

Pius PP. VII. m. p.

Kivül: Dilecto Filio Francisco Széchenyi.

[Eredetije megvan a Mss. Fol. Lat. 1678, III. k.]

21. Gr. Széchenyi F. levele Horvát Istvánhoz.

Viennae d. 23-a Febr. 1819.

Spectabilis, ac Generose Domine mihi singulariter
colendissime!

Ex Literis S. D. Vestrae DDo. 20. Febr. mihi redditis cum solatio intellexi Praetactam D. Vestram praescito magnae molis, ac taedii plenissimo labori supremam tandem imposuisse manum. Multum mihi, et futuro Bibliothecae meae Soproniensis (ut ita dicam) honori gratulor, quod eadem Spblem D. Vestram aestimatorem suum nacta sit, cujus praeclara rerum cognitio, et eruditio, agendi dexteritas, conscientiae teneritudo, nesciaque in officiosis partium studii fides, vili huic meo dono, ad aram Patriae deposito, tale, quale merebatur, pretium, nec instabilem aestimationem, apud cunctos aequos rerum aestimatores comparabit, nulla unquam (uti sperare licet, et credere aequum est) invidiae labe contaminandam. Dum itaque pro exantlatis tam arduis Praetactae D. Vestrae fatigiis debitas agerem hisce gratias, una Eadem certam, securamque reddere sustineo, ex delata, hac Praetactae D. Vestrae aestimandae Bibliothecae altiori Loco Provincia, quam Eadem tam adaequate, et cum Nota tantae habilitatis ea praerequisitae Scientiae executata est, Praetactam D. Vestram majorem jure sibi vindicare posse, et etiam merito consequuturam nominis gloriam, dum videlicet facto comprobavit se Bibliothecae hujus meae, tam diversis libris refertae valorem internum, et externum ad amussim penetrasse eandem condigne aestimare, et justum eruere calculum scivisse, et intellexisse, quam me cui unice laus illam possidendi fuit, nec cui collectionem illam librorum fecisse difficile erat, et nullo respectu in meritis poni potest. Palmam igitur hanc mihi per Praetactam D. Vestram lubens ex interna convictione praeferri sinens in reliquo expertis affectibus reclusus solito cum honoris cultu persevero Spectabilis D. Vestrae servus et amicus obligatissimus

C. F. Széchenyi m. p.

Kívül: Vienna. Spectabili, ac Generoso Domino Stephano
Horváth complure J. Comitatum Tabulae Judiciariae Assessori,

ad Universitatem R. Scientiarum Pestinensem Praesidiali Actuario et Bibliothecae Széchényianae Regnicolaris Custodi etc. (Tit.) mihi singulariter collendisimo. *Pestini.*

[Eredetije megvan S. Horvát: *Commercium Epistolicum. Mss. Qu. Lat. 1425, XXVIII. sz.*]

Időrendben adott szemelvényeink sorát az 1819. évnél tovább vinnünk nem lehet. A nemes gróf, ki megrongált egészsége helyreállítása végett korábban már Karlsbadot is fölkereste, most egyszerre fekvő-beteg lett. Levelezését ezentúl titkára, Pigay Antal vezette, ki az eddigiek nagy részét másolta, sőt talán fogalmazta is. Urának csak kevés sajátkezűleg írott levele maradt; de a mit leiratott vagy tollba mondott, azt aláírás előtt mindig elolvasta, s ha valami nem tetszett vagy kimaradt, rögtön kijavította és pótolta. — Az 1820-diki válaszokat Pigay már a saját nevében írta meg.

«Által adtam — olvassuk Horvát Istvánhoz írott 1820. jul. 23-ki soraiban — Eö Excellentiájának is a számára mellékelt nyomtatványt. A ki is annak megörülvén igen sajnálja, hogy maga nevének alá írásával a nagy bágyadtsága és erőtlensége miatt (a mely napról napra a hosszas súlyos vízi betegsége által szembe-tünőképen és valójában veszedelmesen nevededik) a Tekintetes Urnak ezen eránta viselt barátságos indulatjának uj zálogát Levele által meg nem köszönheti. Kéri azonban a Tekintetes Urat, hogy ezt rossz neven venni ne méltóztasson, bizonyos lévén arról, hogy barátsága a Tekintetes Ur eránt semmi változást nem szenvedett, szívéből ohajtván, hogy viszontag a Tekintetes Uré is eránta mindenkor a régi maradjon.

A Levelet nem bátorkodtam neki fel olvasni, tudván érzékeny szívét. Bizonyos vagyok benne, hogy annak foglalatján nagyon megilletődött, sőt meg is indult volna . . . » (Mss. Qu. Lat. 1425, XXVIII.)

A féltett szív még ugyanazon év decz. 20-án kihült, de a benne megfogant haza- és tudományszeretnek gyakori megrezdüléseit örökre megőrizték a lelkes levelek. Belőlük megtanulhatjuk, hogy ő mint az eszmékben dús, tettekben gazdag régi társadalom egyik nagy alakja, szintén szívével gondolkozott. Csak-

hogy mi utódok, kik az általa elért eredmény áldását annyira élvezzük, erről elenyészőleg keveset tudunk mindaddig, míg ez igénytelennek látszó levelek összegyűjtve és kiadva nem lesznek. A kegyelet ezen elmaradt adóját ma már sürgethetné az is, hogy az általa alapított nemzeti intézet százados fennállása alatt legelső letéteményesévé lett azon ezredéves multnak, melynek küszöbön álló megünneplésében az ő áldott emléke is helyet kér.
